

Máté Jakab emlékezete (1926–2001)

A hazai és nemzetközi nyelvtudomány kiváló személyiséget veszítettük el az elhunytban. Aktív tudományos és oktatói tevékenységének öt évtizede folyamán több mint 180 publikációja jelent meg magyarul, angolul, franciául, románul és oroszul. Eredményes munkássága, egyetemi tanulmányai megkezdéséig nehéz, küzdelmes, megpróbáltatásokkal telt élete volt. 1926. november 14-én született Csíkközváson (ma Cozmeni, Románia, Hargita megye) hétgyermekes család legkisebbikeként. Tanítója felismerte benne tehetségét, és családjának javasolta, hogy taníttassák tovább. A csíkszeredai Római Katolikus Főgimnázium tanulója lett, ahol végig eminens volt. De közbeszólt a sors, még nem volt 18 éves, amikor 1944-ben behívták katonának a magyar hadse-

regbe. A fegyverszünet Ausztriában érte, de másnap, 1945. május 10-én szovjet hadifogságba esett, ahol három évet töltött, jórészt a donyeci szénmedencében. 1947-ben, visszatérte után, leérettségizett, és beiratkozott a kolozsvári egyetemre. Magyar és francia, majd orosz szakon tanult, 1952-ben végzett. Utána az egyetem Orosz Tanszékén oktatott tanársegédként, később adjunktusként. 1977-ben sikerült áttelepennie Magyarországra. Előbb az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos munkatársa lett, 1978-tól pedig 1995. év végi nyugdíjaztatásáig a budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem Orosz Tanszékén működött mint adjunktus, 1981-től mint docens, 1984–1990 között pedig mint tanszékvezető. Közben 1978-tól haláláig az Eötvös Loránd Tudományegyetem Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékén tartott előadásokat (jórészt) díjazás nélkül a nyelvtudomány történetének témaköréből. Halála tavaly december 5-én érte második infarktus utáni kórházi ápolása alatt. A tragikus vég kollégáit, pályatársait, mindannyiunkat váratlanul ért, hiszen Máté Jakab korát meghazudtoló lelkesedéssel és kitartással dolgozott az utolsó hetekig.

A megboldogult tudományos érdeklődése és tevékenysége igen szerteágazó volt: matematikai és generatív nyelvészet, számítógépes vizsgálatok, szemiotika, szövegtan, stilisztika, szociolingvisztika, a nyelvtudomány története stb. Ez utóbbi témakörben jelent meg két kötete néhány évvel ezelőtt: *A 19. századi nyelvtudomány rövid története* (1997) és *A 20. századi nyelvtudomány történetének főbb elméletei és irányzatai* (1998), mindkettő a budapesti Nemzeti Tankönyvkiadó gondozásában. E könyvekről szóló méltatásomat lásd *Nyr.* 123 [1999]: 252–4. A harmadik kötet a nyelvtudomány történetét az ókortól a 19. század elejéig fogja ismertetni: sajnos csak posztumusz mű lesz előreláthatólag az év végén. A szerző nehezen várta az utolsó kötet megjelenését, de már nem érthette meg. Lelkiállapotát és kiadójának elismerése mellett a könyvkiadás nehézségeit, a szerzők viszontagságos próbálkozásait jól jellemzik a 2. kötet előszavának bevezető mondatai: „Lassan hét éve lesz annak, hogy e kéziratom utolsó mondata végére pontot tettem. Bizony, elég hosszúra sikeredett ez a Csipkerózsika-álom, míg nem 1996 tavaszán »ébresztő« fűjt a Nemzeti Tankönyvkiadó”.

Megjelent munkái, tanulmányai, cikkei közül hadd említsem meg mindenekelőtt Solomon Marcusnak *A nyelvi szépség matematikája* (Budapest, 1977) című antológiájához (*Poetica mathematică* [București, 1970] az alapját képező eredeti mű) írt terjedelmes és eredeti gondolatokban bővelkedő tanulmányát. Jelentősek továbbá az alábbi dolgozatai: Gondolatok és töprengések egy magyar nyelvészeti terminológiai szótár lehetőségeiről (*MNy.* 80 [1984]: 276–90, 439–55), A jelentéskutatás új útjain (*MNy.* 83 [1987]: 28–49), Új szempontok és távlatok a stílus- és a stilisztikai kutatásokban (*Nyr.* 121 [1997]: 343–58), A magyar igeragozás független analízisének egy modelljéről (in: Imre Samu–Szathmári István: *A magyar nyelv története és rendszere*. Nyelvtudományi Értekezések 58. Budapest, 1967, 499–503); az idegen nyelvű közleményei közül: Relație dintre componentul sintactic și cel semantic în gramatica generativă transformațională (*Cercetări de Lingvistică* 15 [1970]: 239–52) stb. Romániában megjelent írásait Máthé néven (*h*-val) szignálta. A megboldogult minden írása a szerző mélyreható gondolatain kívül éles kritikai érzékéről tanúskodik.

E sorok írója még külön hálával adózik elhunyt barátunknak azért, hogy nagy odaadással lektorálta 2001 első felében annak az évnek a novemberében megjelent *Mire jó a nyelvtudomány?* című könyvemet (Balassi Kiadó). Észrevételei, tanácsai, bibliográfiai útmutatásai jelentős segítségemre voltak. Ő maga örömét lelta a lektorálásban, és szerette volna a nyomtatott kiadványt is kézbe venni. Ezt sajnos szintén nem érte meg, csak néhány héttel halála után kapta meg az özvegye, ahogy majd a nyelvtudomány történetéről szóló harmadik kötetet is valamikor megjelenését követő időben veszi át.

Végül nem hallgathatom el azon véleményemet, hogy elhunyt kollégánknak több társadalmi és tudományos elismerés járt volna ki, mint amennyiben része volt.

Kedves Jakab! Emlékedet fenntartják műveid, kedves, szerény, segítőkész személyedet pedig pályatársaid emlékezete őrzi. Isten veled, nyugodjál békében!